

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili III (2013)

Tomasz Jan Biedroń, Anna Siwik

Odpis „dokumentu” NSZZ „Solidarność”

Prezentowany odpis „dokumentu” powstał w okresie listopada-grudnia 1980 r. na podstawie notatek z narad Komitetów Wojewódzkich PZPR w Warszawie, Łodzi, Poznaniu, Krakowie i Katowicach oraz pozyskanych informacji z Instytutu Nauk Społecznych KC PZPR, od lektorów KC i KW, byłych działaczy PZPR, Związków Branżowych i CRZZ¹.

Można zatem sądzić, że w licznych odpisach krążył po kraju, kolportowany w strukturach „Solidarność”, stąd przekręcane nazwiska osób i nazw instytucji. O ile powoływanie się na notatki z narad w KW PZPR można uznać za „mocną” stronę wspomnianego odpisu, o tyle informacje uzyskane od byłych działaczy i lektorów związanych ze strukturami władzy budzą zastrzeżenie co do ich obiektywizmu. Dlatego zachowanie krytycyzmu w podejściu do publikowanego materiału jest niezbędne. Niemniej jednak wiele informacji przedstawionych w odpisie zasługuje na uwagę czytelnika i daje obraz prawdziwych intencji władz wobec „Solidarność” i Kościoła katolickiego.

Szczególnie interesujące są metody stosowane wobec Kościoła, sprowadzające się do ustępstw w sprawach mniej istotnych i konsekwentnej odmowy w kwestiach z punktu widzenia władz zasadniczych. Do tej ostatniej kategorii należała: katechizacja w przedszkolach, szkołach i zakładach opieki społecznej, zwiększenie nakładów katolickiej prasy, import małej poligrafii, występowanie przedstawicieli Kościoła w radiu i telewizji oraz współpraca Kościoła z „Solidarnością”. Za mniej istotne uznano pozwolenia na budowę kościołów czy zwrot budynków klasztornych. W zamian za lojalność władze miały „dawać pełne luzy” na wystąpienia posłów katolickich w Sejmie i reaktywować rządową Komisję do Współpracy z Episkopatem, ale jednocześnie skierować jej działalność głównie na zagadnienia społeczne, takie jak rodzina, dzieci, pomoc społeczna, walka z alkoholizmem.

¹ Zbiór „Solidarność”, Przedruki poufnych dokumentów władz PRL, odpis, Archiwum Państwowe Oddział w Nowym Sączu; CRZZ – Centralna Rada Związków Zawodowych (1949–1980), naczelnny organ Zrzeszenia Związków Zawodowych, zapewniała polityczną organizację i kadrową kontrolę związków zawodowych przez PZPR.

Strategia wobec NSZZ „Solidarność” jest także jasno nakreślona. Wprawdzie władze zgodziły się na rejestrację związku, ale docelowo nie akceptowały organizacji w pełni samodzielnej i niezależnej. Zatem wybrano z tego punktu widzenia właściwą taktykę polegającą na izolowaniu NSZZ, pomniejszaniu jego znaczenia poprzez eksponowanie roli związków branżowych. Zalecano niegodzenie się na merytoryczne rozmowy z „Solidarnością”, maksymalne ich przewlekanie i komplikowanie, utrudnianie powstawania nowych periodyków, gromadzenie materiałów przeciwko przedstawicielom „Solidarność” i przedstawianie związku w krzywym zwierciadle w prasie, radiu i telewizji.

W stosunku do członków KOR proponowano przyjąć tradycyjną w propagandzie metodę dezinformacyjną, której celem było przekonanie społeczeństwa o agenturalnym charakterze komitetu powiązanego z odwetowcami z RFN i Radia „Wolna Europa”. Ażeby utrudnić kontakty z Zachodem, planowano zlikwidować automatyczne połączenie telefoniczne.

Problem rozliczeń ludzi sprawujących władzę, będący sztandarowym hasłem forsowanym przez „Solidarność”, miał być hamowany. W specyficznych przypadkach zalecano przenosić tych ludzi na emeryturę, a potem „lokować w organizacjach społecznych”.

W odniesieniu do działaczy katolickich, członków KOR, „Solidarność” i ich sympatyków Służba Bezpieczeństwa miała gromadzić obciążające materiały, nagrywać rozmowy, wszczynać postępowania, wciągać działaczy „Solidarność” w awantury i pijatyki, aby potem zdobyte materiały wykorzystać do ich dyskredytacji. Aby przeciągnąć ich na swoją stronę, proponowano różne formy przekupstwa, np. przydziały materiałów deficytowych takich jak samochody, materiały budowlane czy mieszkania poza kolejnością.

Postanowiono rozgłaszać i nagłaśniać kompromitujące wiadomości o nadużyciach działaczy „Solidarność”, KOR i kleru. NSZZ „Solidarność” miał być odpowiedzialny za braki w zaopatrzeniu i kolejki w sklepach. Służba Bezpieczeństwa otrzymała dodatkowe fundusze na organizowanie prowokacji. Szykowano czystki w szeregach prokuratury, MO i sądach wśród ludzi zaangażowanych w działalność w „Solidarność” lub sprzyjających związkowi.

Pomimo wszelkich niedostatków, o których wspomniano, publikowany dokument wydaje się być interesującym przyczynkiem wzbogacającym naszą wiedzę o polityce PZPR wobec „Solidarność” i Kościoła.

– odpis –

1. Z notatek z narad w KW PZPR – w okresie listopad – I dekada grudnia 1980 r.
2. Informacja z Instytutu Nauk Społecznych KC PZPR, informacja z KW Warszawa, Łódź, Poznań, Kraków, Katowice
3. Informacja od lektorów KC PZPR i KW Warszawa

4. Informacja byłych działaczy CRZZ, niektórych aktywistów Związków Branżowych pracowników MSW, Sądów, Prokuratury

5. Informacja ze środowisk usuniętych działaczy PZPR, CRZZ i osób ze sfer rządowych

Kościół – Episkopat

Poglądy i dezyderaty min. Kuberskiego² i Merkera³

a/dawać fory w sprawach mało istotnych, np. zwiększyć możliwość budowy kościołów, zgodzić się na remonty, w niektórych przypadkach zwracać budynki pokościelne (klasztorne) przejęte przez Administrację

b/podkreślać życzliwy stosunek Episkopatu do PZPR, możliwość bliskiej współpracy, wykorzystać w tym celu PZPR i TV wystąpienia członków Episkopatu (Ojca Świętego) dopuścić do publikacji i dystrybucji książki (filmy, audycje) wskazujące na rolę Ojca Świętego w utrzymaniu pokoju, dyskretnie podkreślać zgodność jego poglądów z poglądami ZSRR

c/dążyć do uspokojenia kraju poprzez oddziaływanie Kościoła, można liczyć na poparcie części biskupów i księży bliskich socjalizmowi

d/wykorzystać szeroko PAX, Stowarzyszenie Chrześcijańskie – posła Morawskiego⁴ a nawet posła Zabłockiego⁵

Dawać pełne luzy posłom katolickim w Sejmie, a także lansować wypowiedzi Ozdowskiego⁶, które można by pozytywnie wykorzystać (w odpowiednim kontekście) dla PZPR

Reaktywować rządową komisję do współpracy z Episkopatem, ale skierować jej działalność na zagadnienia społeczne (rodzina, dzieci, pomoc społeczna, alkoholizm itp.)

² Jerzy Kuberski (1930–2007), działacz PZPR, członek KC PZPR (1971–1981), minister oświaty i wychowania (1972–1979), minister-kierownik Urzędu do Spraw Wyznań (1980–1982).

³ Aleksander Merker (1924–2012), członek PZPR, od 1989 SLD, od 1959 w UdSW radca, naczelnik Wydziału Rzymskokatolickiego, od 1972 zastępca dyrektora Urzędu, od 1983 dyrektor generalny UdSW, 1980–1989 wchodził w skład Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Episkopatu jako sekretarz strony rządowej.

⁴ Kazimierz Morawski (1929–2012), dziennikarz, działacz państwowy, poseł na Sejm PRL (1976–1989), działacz Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego od 1957, członek Ogólnopolskiego Komitetu FJN (1977–1983), członek Rady Państwa, PRON.

⁵ Janusz Zabłocki (ur. 1929), publicysta, polityk, działacz katolicki, poseł na Sejm PRL (1965–1985) z ramienia ZNAK, a następnie PZKS, członek Ogólnopolskiego Komitetu FJN (1977–1983), członek Polskiego Związku Katolicko-Społecznego (1980–1985), w 1989 r. założyciel Stronnictwa Pracy.

⁶ Jerzy Ozdowski (1925–1994), ekonomista, działacz państwowy, wicepremier, poseł na Sejm PRL (1976–1989), od 1980 prezes KIK w Poznaniu, członek PZKS, członek Rady Państwa (1980), wicepremier (1980–1982), przewodniczący Rady ds. Rodziny przy RM, wice-marszałek Sejmu (1982–1989).

Nie godzić się na:

a/zwiększenie zasięgu katechizacji, powrót zakazu do szkół, przedszkoli, zakładów służby zdrowia, opieki społecznej. W sytuacjach bez wyjścia przewlekać, dawać drobne pojedyncze ustępstwa, nie zmieniać zasad

b/nie godzić się na zwiększenie nakładu Dzienników Katolickich, jedynie w sytuacji bez wyjścia (Tygodnika Powszechnego, Za i Przeciw, prasy PAX-u)

c/utrudnić druk wydawnictw kościelnych poprzez ujawnienie trudności technicznych (drukarnie, papier itp.), nie dopuszczać do importu poprzez Kościół maszyn małej poligrafii

d/nie godzić się na dalsze rozszerzenie wystąpień Kościoła w PR i TV w perspektywie należy zlikwidować nabożeństwo niedzielne – termin około połowy 1981 r.

e/nie godzić się na współpracę (współdziałanie) Kościoła z „Solidarnością”.

„Solidarność”

Poglądy i dezyderaty m.in. Wydziału Administracyjnego KC PZPR, Ministerstwa Pracy, Płacy i Spraw Socjalnych, Komisji Planowania Gospodarczego, Radców w Urzędzie Rady Ministrów.

Akceptować:

a/formalne istnienie „Solidarności”

b/podkreślać, że wszystkie trudności w realizacji porozumień wynikają z negatywnego nastawienia „Solidarności”

c/popularyzować negatywną rolę inteligencji w działalności „Solidarności”, zaczynać od KOR-u a potem przenosić negatywny pogląd w tej sprawie na doradców, intelektualistów itp.

d/izolować „Solidarność”, pomijać ją we wszystkich poczynaniach, podkreślać rolę Związków Branżowych.

Nie godzić się na:

a/ prowadzenie rzeczowych rozmów z „Solidarnością” i jej doradcami, jeżeli takie rozmowy muszą istnieć –przewlekać je, komplikować,

b/ na wydawanie codziennego pisma „Solidarności”, utrudniać powstanie innych periodyków, traktować biuletyny powielane jako nielegalne, gromadzić materiały obciążające członków „Solidarności”,

c/ wystąpienia przedstawicieli „Solidarności” w PR i TV,

d/powstanie „Solidarności” na wsi, byłyby to gwóźdź do nowej polityki rolnej, w tym zakresie liczyć na Gucwę⁷, to bliski nam człowiek,

e/zjednoczenie różnych ugrupowań „Solidarności” w jeden organizm.

⁷ Stanisław Gucwa (1919–1994), działacz ludowy SL i ZSL, członek Naczelnego Komitetu ZSL (1959–1984), a następnie prezes NK ZSL (1971–1981), ekonomista, marszałek Sejmu PRL (1972–1985), podsekretarz stanu w Ministerstwie Rolnictwa (1957–1968), minister Przemysłu Spożywczego i Skupu (1968–1971), poseł na Sejm PRL (1961–1989), zastępca

KOR i inne ugrupowania opozycyjne:

Wydział Administracyjny, Wydział Zagraniczny, Wydział Propagandy KC PZPR – wszcząć jednorazową akcję informacyjną, celem której będzie przekonanie społeczeństwa, że są to agendy „imperializmu zachodniego”, podkreślić powiązania z odwetem⁸ z RFN, likwidować możliwości wydawnicze, nie dopuszczać do bliższej współpracy z Kościołem i „Solidarnością”, wykorzystywać cechy życzliwe socjalizmowi na przekazywanie Episkopatowi informacji, że kościół straci na kontaktach z KOR-em i innymi ugrupowaniami tego typu. Utrudnić kontakty z Zachodem (propozycja likwidacji automatycznych połączeń telefonicznych z Zachodem z powodu niesprawności telefonicznej).

Związki Branżowe

Popierać rozwój, lokować w nich zasłużonych działaczy z CRZZ, a nawet na pod-rzędniejszych funkcjach (Wydział Administracyjny) nie dopuszczać do bliższej współpracy z „Solidarnością”.

Nadużycia byłych działaczy itp.

a/ Uspokajać opinię publiczną, nie dopuszczać do „rozliczeń” w terminie, ustalić „kto ma paść ofiarą”, zahamować dochodzenia prowadzone w terenie przez władze przemysłowe (była propozycja ograniczenia przechowywania dokumentacji z 5 do 2 lat ma to utrudnić dochodzenie finansowe). Kierować ostrze działań na inicjatywę prywatną.

b/ Opinia KW zdecydowanie negatywna przeciwko jakiegokolwiek ingerencji władz finansowych w badania stanu majątkowego „aktywu gospodarczego PZPR i Związkowego”. W koniecznych przypadkach przenosić na emeryturę, a potem „lokować w organizacjach społecznych”.

c/ Utrzymywać dla tych osób specjalne zaopatrzenie, negować wystąpienia „Solidarności”, Kościoła itp. dotyczące likwidacji socjalnego zaopatrzenia przydziałów itp.

Metody działań

Wytyczne Wydziału Administracyjnego KC PZPR, Prokuratury Generalnej, Ministerstwa Sprawiedliwości, Komendy Głównej MO i MSW.

Przewodniczącego Rady Państwa (1971–1972), członek Prezydium Ogólnopolskiego KFJN (1971–1983), członek Rady Naczelnej ZBoWiD.

⁸ Chodziło najprawdopodobniej o tzw. odwetowców. Tym terminem określano wszelkie siły polityczne w RFN, które kwestionowały polską granicę na Odrze i Nysie.

- a/ Zbierać wszystkie obciążające materiały dotyczące działaczy katolickich, KOR-u oraz „Solidarność” itp. To samo dotyczy sympatyków wśród naukowców, pisarzy itp.
- b/ Oferować przez pewnych ludzi księżom, działaczom, sympatykom Kościoła itp. „Solidarność”, KOR-u i innych ugrupowań korzystne kupno walut (zapisywać numery sprzedane, nagrywać rozmowy, w miarę potrzeby wszczynać postępowanie, a zawieszać w przypadku deklaracji wycofania się z działań).
- c/ Proponować na takich samych warunkach przydziały materiałów budowlanych, „działek”, samochodów itp. Szczególnie preferować to na prowincji, a w dużych miastach ponadto oferować mieszkania poza kolejnością. To samo proponować poparcie dla dzieci w przypadku przyjęcia na wyższą uczelnię.
- c/ Wciągać działaczy „Solidarność” i innych ugrupowań politycznych w pijatyki, a następnie w dyskusję polityczną lub awantury. Potem materiały te wykorzystywać do ich dyskwalifikacji. Powielać i rozgłaszać anonimowo tworzyć nielegalne pisma kontruujące Kościół, KOR i „Solidarność”.
- e/ Popularyzować wiadomości o nadużyciach działaczy „Solidarność”, KOR-u i kleru, rozpuszczać wiadomości, że za brak zaopatrzenia i kolejki odpowiada „Solidarność”.
- f/ Stworzyć trudności w zaopatrzeniu, nie zwalniać dostatecznej ilości towarów rynkowych, nawet jeżeli psują się w hurcie. Zmęczyć naród i przerzucić odpowiedzialność za to na „Solidarność”.
- g/ Prowokować różne wystąpienia „Solidarność” niezorganizowane, a mało popularne wśród społeczeństwa.
- h/ Kierować do „Solidarność” swoich ludzi (KG MO⁹) celem rozbijania organizacji od wewnątrz, stworzenie konfliktów, utrudnienia w wyborach „Solidarność” wejścia do władz robotników i techników.
- i/ Preferować ludzi starszych, sympatyków, działaczy dawnych Związków Zawodowych. To samo czynić w odniesieniu do organizacji wiejskich, studenckich, zawodowych itp.
- j/ Przewlekać wydawanie nowych aktów prawnych (Ministerstwo Sprawiedliwości), tworzyć trudności proceduralne, w przypadkach spraw sądowych działaczy „opozycji” zawieszać kary i tym samym trzymać ich pod strachem wznowienia sprawy.
- k/ Stwarzać sytuacje niepokoju (Wydział Administracyjny, MSW, KG MO), poprzez tolerowanie wystąpień chuligańskich, zwłaszcza pijaków, dopuszczać do wybijania szyb wystawowych, demolowania komunikacji, niszczenie części korespondencji, kontrolować na wyrwyki jeden raz w tygodniu, przypadkowo dezorganizować sieć telefoniczną, rozsiewać wiadomości, że jest to robota „Solidarność” i KOR-u itp.
- l/ Na prowincji nie dopuszczać do współpracy kleru z „Solidarnością”. Wykorzystać do tego kontrolę ruchu drogowego (kwestionować prawidłowość jazdy przez księży, niszczyć im pojazdy, zachęcać do konsumpcji alkoholu, napady chuligańskie na plebanie, osoby i mieszkania.

⁹ Komenda Główna Milicji Obywatelskiej.

Przy wszelkich poczynaniach starannie dobierać odpowiedzialnych, pewnych towarzyszy do pracy. Znane są przypadki infiltracji PZPR, MO, Wymiaru Sprawiedliwości itp. przez wtyczki Kościoła, KOR-u, „Solidarności”, a to osoby pracujące na obie strony ... na co trzeba uważać, aby nie znaleźć się na falach „Wolnej Europy”.

Informacje nie w pełni sprawdzone lecz prawdopodobne

1/ W wojsku szereg funkcji (uzbrojenie, materiały pędne, magazyny) obejmują „Polacy z przydziału” przysłani z ZSRR, znający język polski.

2/ MO otrzymało przydział mundurów wojskowych (Warszawa, Gdańsk, Poznań). Łódź tarcz (japońskie) i sprzętu do zwalczania demonstracji.

3/ Na teren PRL przysyłane są zapasy z ZSRR (mundury, broń, amunicja, materiały pędne).

4/ Na PKP zwiększona zostanie liczba doradców z ZSRR.

5/SB dostała dodatkowe kwoty na organizowanie prowokacji, to zły ale niezbędny sposób zwalczania dywersji „Solidarności” (MO).

6/ Szereg prostytutek (Warszawa, Gdańsk, Poznań, Kraków) dostało ofertę stałej współpracy z MO, to samo skierowano w stosunku do pewnej liczby recydywistów.

7/ Szykowana jest czystka w prokuraturach, lokalnych MO i Sądach, są tam elementy niepewne (MO, MSW, Prokuratura).

8/ W¹⁰ i Urzędzie Ministerstwa Spożywczego¹¹, KG (MO) rozpatrywane są sposoby ograniczania podaży towarów rynkowych, celem wygłodzenia chamów. Biorą w tych rozmowach udział starannie dobrane osoby, podobno skompromitowane w sensie karnym.

9/przygotowane zostały listy osób do „ewakuacji” w przypadku zajęć i lista osób do zabezpieczenia (obozy).

Tomasz Jan Biedroń

dr hab., prof. ndzw., historyk, politolog, kierownik Katedry Wychowania Obywatelskiego w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Anna Siwik

dr hab., prof. ndzw., historyk w Katedrze Politologii i Historii Polski, Wydział Humanistyczny, prorektor AGH w Krakowie

¹⁰ Brak wyrazu. Możliwe, że chodziło o MSW.

¹¹ Nie istniało Ministerstwo Spożywcze, prawdopodobnie chodziło o Ministerstwo Przemysłu Spożywczego i Skupu, które istniało do 10 lipca 1981 r. Na mocy ustawy z 3 lipca 1981 r. w miejsce Ministerstwa Przemysłu Spożywczego i Skupu oraz Ministerstwa Rolnictwa utworzono Ministerstwo Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej.